

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Марієнко А. О., Березняк В. С.

ВСТУП

Колабораціонізм під час минулих та сучасних війн був і залишається багатогранним і суперечливим явищем. З одного боку – це провина і зрада, а з іншого боку – це вимушений крок та умова виживання населення на захоплених та окупованих ворогом територіях.

У минулому, поняття «колабораціонізм» хоч і не було юридично закріпленим явищем, проте як феномен політико-правової дійсності окупованої Франції часів Другої світової війни став предметом численних наукових досліджень багатьох вчених світу. Саме Франція у ті часи стала місцем народження колабораціонізму, як поняття, що означало співпрацю з ворогом чи окупаційною владою. Післявоєнне облаштування європейського світу потребувало вирішення проблем щодо покарань тих осіб, які допомагали чи співпрацювали з нацистами, тобто потрібно було визначитися з мірою відповідальності та покаранням за таку діяльність. Так, у повоєнній Франції «державна зрада» або колабораціонізм охоплювали такі дії як носіння зброї, змова з іноземною державою, змова з ворогом держави, постачання ворогові озброєння, людської сили, коштів, надання різноманітної військової чи іншої інформації ворогу. Щодо України, то на окупованих територіях під час Другої світової війни колабораціонізм був доволі поширеним явищем серед населення, а покарання за такі дії були дуже суворими. Співпраця з ворогом була найтяжчим злочином на той час. Саме повномасштабний наступ ворога у лютому 2022 року змусив українських законодавців звернутися до криміналізації такого поняття як «колабораційна діяльність»¹.

Дослідження колабораційної діяльності, особистості колаборанта, чинників детермінації та умов вчинення зазначеного кримінально-протиправного діяння ґрунтується на ризику зміни конституційного ладу в Україні, правового режиму у державі, посяганні на цілісність території та суверенітет України. Результати дослідження позитивно вплинуть на своєчасне виявлення, протидію та попередження колабораційної діяльності, що в свою чергу, забезпечить захищеність

¹ Янішевська К. Д., Крисько А. С. Загальнотеоретичні аспекти та класифікація колабораційної діяльності як кримінально-правового явищ. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 4(56) 2022. С. 71-76. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4\(56\).269622](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4(56).269622) (дата звернення 18.01.2025).

державних інтересів та національної безпеки України в цілому, сприятимуть збереженню існуючої держави – України з усіма її складовими.

Сьогодні питання боротьби з колабораціонізмом нарешті отримало належне законодавче вирішення. Початок відкритої збройної агресії Російської Федерації проти України спонукав Верховну Раду України до реалізації одного з наступних варіантів криміналізації колабораційної діяльності.

Відповідно до ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за: «Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України». Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. Правовими підставами кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність у формі публічного заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України є діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК².

1. Колобораціонізм, історичний аспект явища у Другій світовій війні та сучасній Україні

Однією з найактуальніших проблем в Україні сьогодні є кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Вони становлять найбільшу небезпеку, оскільки наслідки їх вчинення зачіпають не лише державу, на території якої вони були скоєні, а й увесь світ. До таких кримінальних правопорушень належать колабораціонізм, воєнні злочини, кримінальні правопорушення проти людяності, геноцид, екоцид тощо. Поява в українському суспільстві такого суспільно небезпечного явища, як колабораціонізм, була спричинена повномасштабною російсько-українською війною 24 лютого 2022 року. На тлі війни держава була змушена внести зміни до

² Кримінальний кодекс України. Закон України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text\(дата звернення 18.01.2025\)](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text(дата звернення 18.01.2025)).

КК України, якими криміналізувати поведінку громадян України, які свідомо та добровільно почали співпрацювати з ворогом³.

Колабораціонізм (від франц. collaboration – співпраця, співробітництво) – усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам. У законодавстві більшості країн колабораціонізм кваліфіковано як злочин проти своєї держави, зрада. Залежно від рівня заподіяної шкоди колаборантом у правових нормах передбачено або довгострокове ув'язнення, або смертна кара. Як явище «колабораціонізм» зародився під час наполеонівських походів – перших у Європі масштабних воєн між націями, а не династіями. Уперше поняття «Колабораціонізм» у позитивному сенсі використав французький маршал А.Ф. Петен, який очолював режим «Віші» та закликав 30 жовтня 1940 французів до співпраці з нацистською Німеччиною⁴.

Колабораціонізм у Другій світовій війні – військове, політичне й економічне співробітництво громадян держав Антигітлерівської коаліції або представників основних етнічних груп цих держав із нацистською Німеччиною, Японією та фашистською Італією під час Другої світової війни.

Термін спочатку означав співробітництво громадян Франції (до якого закликав націю глава режиму Віші маршал Петен в 1940) із німецькою владою в період окупації Франції під час Другої світової війни. Потім застосовувався і до інших європейських урядів, що діяли під німецької окупацією (уряд Квіслінга в Норвегії, режими на кшталт Локотської республіки на окупованій території СРСР та ін.) або військових організацій із громадян окупованих країн під контролем країн гітлерівського блоку (Російська визвольна армія Власова, національні дивізії СС майже у всій Європі та ін.)⁵.

Колабораціонізм (від фр. Collaboration – «співпраця») – термін сучасного політичного лексикону з такими значеннями:

– у широкому сенсі – співпраця населення або громадян держави з ворогом в інтересах ворога-загарбника на шкоду самій державі чи її союзників і участь у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант. У роки Другої світової війни колабораціонізм був явищем розповсюдженим – і мав місце практично в кожній окупованій країні;

– у вузькому змісті – співробітництво французів із німецькою владою у період окупації Франції у ході Другої світової війни; проте

³ Запобігання колабораційній діяльності : метод. рекомендації / О. С. Юнін, В. С. Березняк, В. В. Шаблістий, А. В. Макашов та ін.; Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 16.

⁴ Енциклопедія сучасної України // Колабораціонізм. URL: <https://esu.com.ua/article-4446> (дата звернення 17.01.2025).

⁵ Колабораціонізм у Другій світовій війні // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://w.wiki/CmBp> (дата звернення 17.01.2025).

загальновідома не лише добровільна співпраця французів, – але і данців, норвежців, татар, білорусів, українців, росіян та інших народів – з німцями за умов окупації останніми їхніх країн;

– іноді розрізняють колабораціонізм і кооперування (вимушений колабораціонізм)⁶.

Оскільки колабораціонізм є багатограним явищем, у науковій літературі на основі історичних фактів з різних держав, виокремлюють його види і аналізують різноманітні прояви співпраці з окупантами. На думку українського дослідника Є. Письменського, для більш точного розмежування колабораціонізму, необхідно враховувати, що колабораціоністська діяльність за певних соціально-історичних умов мала свою специфіку залежно від окупованої країни. Ця специфіка визначалася, серед іншого, тактикою окупанта; тривалістю окупації; станом економічного і політичного розвитку тієї чи іншої; країни в довоєнний час (економічні проблеми, політична криза, відсутність демократичних засад організації суспільства тощо); ступенем залученості до співпраці державних і громадських діячів та впливових соціальних груп, її метою, а також сприйняттям цієї співпраці на різних щаблях суспільства⁷.

Зауважимо, що сучасне поняття колабораціонізму є змістовним соціально-психологічним та етичним явищем-феноменом, що охоплює деякі із форм державної зради-співробітництва населення з окупаційною владою, її представниками, країною-агресором через різноманітні дії у військовій, економічній, політичній, інформаційній та інших сферах життєдіяльності. Загальною метою колабораційної діяльності є завдання значної шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності та безпеці країни¹³. Проаналізувавши вищезазначене, можна виділити основні риси та загальні ознаки колабораціонізму, серед яких можна виділити наступні: – наявність суб'єктів колабораційної діяльності, а саме:

– «колаборантів», тобто громадянина чи групу громадян, що співпрацюють з державою-агресором й завдають шкоди державному суверенітету країні, громадянами якої вони є;

– країну/представників країни-агресора з якою відбувається безпосередня співпраця;

– чітко виражений характер завдання шкоди державному суверенітету й територіальній цілісності через різноманітні форми здійснення колабораціонізму⁸.

У незалежній Україні питання колабораціонізму гостро постало в 2014 році коли Крим був анексований і воєнним шляхом була окупована

⁶ Колабораціонізм // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://w.wiki/CmCZ> (дата звернення 18.01.2025).

⁷ Письменський Є. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти): наук. нарис. Северодонецьк : Румянцева Г. В., 2020. 120 с.

⁸ Запобігання колабораційній діяльності : метод. рекомендації / О. С. Юнін, В. С. Березняк, В. В. Шаблюстий, А. В. Макашов та ін.; Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 9.

російською федерацією частина Донецької і Луганської областей. Саме тоді в політичний дискурс України повернувся наратив колабораціонізм і розпочався процес юридичного оформлення колабораційної діяльності. Юридично процес оформлення законів розпочався з 2014 року. Тоді у в статті 10 проекту Закону «Про забезпечення прав та свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території» було заявлено про співпрацю з державою окупантом, проте слово «колабораціонізм» автори проекту не використовували. У 2019 році Верховна Рада ухвалила в цілому законопроект «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки)» (№ 7186). Слід зауважити, що всі спроби унормування закону про колабораційну діяльність були не завершеними, проекти мали розмиті формулювання, не було чіткого розмежування між видами колаборації. Проблемою також було і те, що в політична еліта проросійського спрямування в Україні досить впевнено і безкарно саботувала прийняття цих законів в будь який із версій.

Актуалізація питання колабораціонізму в українському суспільстві з початком незалежності була пов'язана насамперед із переглядом історичного минулого без радянського потрактування. Умови колабораціоністської діяльності в часи Другої світової війни на території, України яка не мала своєї державності кардинальним чином відрізнялась від сьогоденного моменту. Сучасна історія колабораціонізму розпочалась з 2014 році з початком війни російської федерації проти України. Формування нормативної бази щодо колабораційної діяльності та, зокрема, чіткої практики покарань за злочини не носило в Україні до 2022 року системного і чіткого визначеного характеру, що не могло не відбитися на однозначному ставленні до цього феномену в суспільстві. До позитивів того часу можна відмітити саме актуалізацію цього питання в засобах масової інформації і початок дискурсу в суспільстві⁹.

Характерною ознакою співпраці є її добровільний характер, хоча вона зазначена у ст. 111-1 КК України лише щодо п'яти форм зазначеного кримінального правопорушення. Співпраця може бути спрямоване на сприяння здійсненню збройної агресії та тимчасової окупації, уникнення відповідальності певних осіб за здійснення такої агресії та окупації тощо.

⁹ Чальцева О. М. Категорія «колабораціонізм» як багатокомпонентний наратив в умовах війни. «ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ» 2. 2022. С. 56-60. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2022.2.9> (дата звернення 17.01.2025).

2. Кримінологічна характеристика особи колаборанта

Людина не народжується особою, а стає нею в процесі свого розвитку, входження в соціальне середовище, засвоєння оточуючої дійсності, ідей, поглядів, норм моралі і звичок, поведінки, властивих соціуму, до якого вона належить. Процес, протягом якого особа розвивається і змінюється, отримуючи конкретне соціальне обличчя, називається соціалізацією. Дефектом соціалізації є особа злочинця, яка формується поступово. Більшість вітчизняних кримінологів вважає, що немає людей, приречених на вчинення злочинів, злочинцем особа стає в процесі дефектів її соціалізації¹⁰.

Вчення про особистість злочинця є частиною більш загального вчення про людину. Вважається, що фізичне, психічне, природне і соціальне становлять нерозривну єдність в людині як представникові Ното Sapiens. Особистість – це людина, соціальний індивід, який поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально неповторного. Можна сказати, що особистість є біологічно-соціальним продуктом епохи. Основна і визначальна сторона особистості полягає в її суспільній сутності, що розвивається під впливом суспільства, членом якого вона є. Людина живе в оточенні інших людей, вступаючи з ними у різні відносини¹¹.

Кримінологічна структура особистості злочинця охоплює низку специфічних ознак, властивостей та характерних рис. Найчастіше виокремлюють наступні складові кримінологічної структури, а саме:

- соціально-демографічні;
- морально-психологічні;
- соціально-рольові;
- кримінально-правові.

Ознаки, які складають кримінологічну структуру особистості злочинця, не завжди притаманні у повному обсязі конкретному злочинцю. Вони, так би мовити, подають загальний портрет особистості злочинця і є найбільш характерним для тих, хто скоює особливо тяжкі і тяжкі злочини, систематично займається злочинною діяльністю¹².

Кримінологічний портрет особи колаборанта складається з чотирьох груп ознак:

- соціально-демографічних (стать, вік, рівень освіти, зайнятість та ін.);
- соціально-рольових (громадянство, професія, сімейний стан);
- кримінально-правових (особливий службовий статус, що зумовлює колабораційну діяльність, наявність чи відсутність судимості);

¹⁰ Кримінологічний аналіз особи злочинця // Бібліотека Studies. URL: <https://studies.in.ua/analiz-ta-prognoz-zlochynnosti/3935-krimnologhnyi-analiz-osobi-zlochincyua.html> (дата звернення 19.01.2025).

¹¹ Кримінологія : Загальна та Особлива частина навчальний посібник / за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкина. Харків: Право, 2014. 513 с.

¹² Кримінологія : Загальна та Особлива частина навчальний посібник / за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкина. Харків: Право, 2014. 513 с.

– морально-психологічних якостей, що характеризують мотиваційне тло злочинної поведінки.

Якщо говорити про основу соціально-демографічної характеристики особи колаборанта, то в ній лежать його стать, вік, соціальне становище. Взяті в сукупності, вони вказують на наявність певних відхилень у системі соціалізації колаборантів і є інформаційною основою для загально-соціальної та спеціально-кримінологічної профілактики протидії таким кримінальним правопорушенням¹³.

Для чіткої структуризації інформації нами було використано: соціально-демографічні, соціально-рольові, кримінально-правові, морально-психологічні групи ознак злочинця, а також можливості Єдиного державного реєстру судових рішень. За допомогою якого було проаналізовано та отримано наступні дані щодо особи колаборанта за ст. 111-1 кримінального кодексу України¹⁴.

Під час якого було з'ясувати механізм вчинення колабораційних правопорушень, розкрити певні особливості осіб, які свідомо переходять на бік окупантів.

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ КОЛАБОРАНТА

№		2022	2023	2024
1.	Кількість вироків за колабораційну діяльність	261	812	1045
2.	– жінки	89	339	487
3.	– чоловіки	172	473	500
4.	Сімейний стан			
	Одружені	66	248	366
	Не одружені	85	176	340
5.	Вид трудової діяльності			
	державний службовець	-	25	259
	працівник правоохоронного органу	-	5	231
	робітнича професія	31	55	301
	безробітний	106	223	165
	Інше (пенсіонер, священник, ФОП)	4	23	31
6.	Освіта			
	Вища	51	168	419
	Середня	124	179	374
	Без освіти	-	-	18
7.	Мотиви співпраці			
	Фінансові	20	65	103
	Ідеологічні	241	640	882
	Примус	-	-	2
8.	Форми співпраці з окупантами			
	Державні та адміністративні послуги	33	284	554
	Підтримка ворожої армії (логістика, матеріальне забезпечення тощо)	21	74	151
	Інформаційна та пропагандистська активність	197	245	245
	Шпигунство	-	9	1
	Інше (вказати що саме)	7	59	36

¹³ Янішевська К. Д., Крисько А. С. Загальнотеоретичні аспекти та класифікація колабораційної діяльності як кримінально-правового явищ. Приватне та публічне право № 4/2022 С. 93-98. http://pp-law.in.ua/archive/4_2022/15.pdf (дата звернення 18.01.2025).

¹⁴ Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/>

Провівши вивчення 2118 вироків за колабораційну діяльність (2022-2024 роки) можна зазначити наступне.

1. Геометричне зростання випадків колабокційної діяльності.
2. Майже пропорційно однакова активність колаборантів чоловіків та жінок.
3. Висока мотиваційна співпраця на ідеологічному рівні.
4. Переважна більшість це представники влади, правоохоронних органів та робітничих професій.
5. Серед форм співпраці переважають державні та адміністративні послуги, інформаційна та пропагандистська активність.
6. Серед інших форм співпраці можна виділити:
 - співпраця у соціальних мережах;
 - передача автотранспорту та зброї;
 - публічне заперечення здійснення військової агресії рф;
 - спілкування та підтримка зв'язків з військовими рф;
 - отримання привілейованого ставлення з боку окупантів;
 - надання послуг з конвертації коштів;
 - допомога в організації та проведення виборів на окупованих територіях;
 - зайняття посад в державних та правоохоронних органах держави агресора на окупованих територіях;
 - проведення інформаційної та пропагандистської діяльності під час роботи в закладах освіти.

2.1 Приклади колабораційної діяльності за матеріалами Єдиного реєстру судових рішень

1) ч. 1 ст. 111-1 КК України (Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України):

ОСОБА_5 обвинувачується в тому, що вона після оголошення 24.02.2022 року президентом рф військової спеціальної операції проти держави Україна та початку військової агресії, будучи прихильником країни агресора російської федерації, в період часу з 27.02.2022 року по 03.04.2022 року за допомогою власного мобільного телефону марки «Samsung», IMEI 1: НОМЕР_1, IMEI 2: НОМЕР_2, з сім-картою мобільного оператора «Київстар» з номером НОМЕР_3, використовуючи власні сторінки з ніком «ОСОБА_6» в соціальних мережах «Однокласники» та «Фейсбук» неодноразово розповсюджувала

інформацію щодо підтримки керівництва країни-агресора та здійснювала публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України та публічні заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора, до невизначеного кола осіб у мережі Інтернет¹⁵.

2) ч. 2 ст. 111-1 КК України (Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора):

ОСОБА_3, який перебував на території Харківської області, Куп'янського району, с. Шевченкове, в червні 2022 року (більш точний час не встановлено), виник кримінальний протиправний умисел, направлений на добровільне зайняття посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, а саме на добровільне зайняття посади головного спеціаліста відділу ЖКГ окупаційної адміністрації с. Шевченкове Куп'янського району Харківської області.

Згідно з Конституцією України, Україна є суверенною та незалежною державою. Суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною та недоторканою. Перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав з порушенням процедури, визначеної Конституцією та законами України, Гаагськими конвенціями 1907 року, IV Женевськими конвенціями 1949 року, а також у супереччя Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, Договору про дружбу, співробітництво та партнерство між Україною та Російською Федерацією 1997 року та іншими міжнародно-правовими актами є окупацією частини території суверенної держави та міжнародним протиправним діянням з усіма наслідками, передбаченими міжнародним правом.

Діючи в порушення норм міжнародного гуманітарного права, президент Російської Федерації (далі РФ) ОСОБА_4, а також інші невстановлені представники влади РФ, всупереч вимогам п.п. 1, 2 Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994, принципів Заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 01.08.1975 та вимог ч. 4 ст. 2 Статуту ООН та Декларацій

¹⁵ Вирок Хмельницького міськрайонного суду м. Хмельницький від 04.10.2022 р. по справі № 686/13296/22 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106587027> (дата звернення 22.01.2025).

Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 09.12.1981 № 36/103, від 16.12.1970 № 2734 (XXV) від 21.12.1965 № 2131 (XX), від 14.12.1974 № 3314 (XXIX), підготували та розв'язали агресивну війну та військовий конфлікт підрозділів ЗС РФ на території України.

24.02.2022 на виконання вищевказаного злочинного наказу військовослужбовці Збройних Сил РФ, шляхом збройної агресії, із загрозою застосування зброї та її фактичним застосуванням, незаконно вторглися на територію України через державні кордони України в Автономній Республіці Крим, Харківській, Донецькій, Луганській, Херсонській, Миколаївській, Сумській, Чернігівській, інших областях та вчинили збройний напад на державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, військові частини, інші об'єкти, що мають важливе народногосподарське або оборонне значення, та вчинили окупацію частин зазначеної території, чим вчинили дії з метою зміни меж території та державного кордону України з порушенням порядку, встановленого Конституцією України, яка триває до теперішнього часу та призводить до загибелі значної кількості людей та інших тяжких наслідків.

24 лютого 2022 року Указом Президента України Володимира Зеленського № 64/2022, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки та оборони України, відповідно до пункту 20 частини 1 статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» запроваджено воєнний стан на всій території України.

Так, після незаконного вторгнення на територію України збройних сил Російської Федерації та фактичної окупації с. Шевченкове Куп'янського району Харківської області, протягом червня 2022 року (більш точний час не встановлено), у громадянина України ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, виник кримінальний протиправний умисел, направлений на добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора.

У подальшому, в середині червня поточного року (більш точний час не встановлено), ОСОБА_3 отримав пропозицію від самопроголошеного керівника окупаційної адміністрації с. Шевченкове Куп'янського району Харківської області, ОСОБА_5 на зайняття посади головного спеціаліста відділу ЖКГ окупаційної адміністрації с. Шевченкове, на що ОСОБА_3 дав добровільну згоду¹⁶.

¹⁶ Вирок Київського районного суду м. Харкова від 21.10.2022 р. по справі № 953/5852/22 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106876470#> (дата звернення 22.01.2025).

3) ч. 3 ст. 111-1 КК України (Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти):

З початку військової агресії РФ, на територіях, які опинилися в окупації, серед яких було і м. Ізюм Харківської області, представники держави-агресора створили незаконні органи влади, які розпочали впроваджувати політичні та освітні стандарти РФ.

Зокрема, з березня 2022 року м. Ізюм Харківської області було окуповано ЗС РФ та підконтрольними їй збройними формуваннями.

03.06.2022 на території м. Куп'янськ Харківської області групою осіб з числа громадян України було здійснено підписання протоколу засідання щодо створення окупаційної адміністрації держави-агресора на території Харківської області під назвою «тимчасова цивільна адміністрація Харківської області», що створена та функціонує в інтересах Російської Федерації, та обрання її керівника – громадянина України ОСОБА_6.

Надалі вказаний незаконний орган був перейменований в «тимчасову військово-цивільну адміністрацію Харківської області».

10.06.2022 головою т.зв. «временной гражданской администрацией Харьковской области» ОСОБА_6 видано наказ № 9/22 від 10.06.2022, згідно якого затверджено утворення районних окупаційних адміністрацій держави-агресора на тимчасово окупованій території Харківської області, , в тому числі т.зв. «временной гражданской администрацией Изюмского района Харьковской области» (адміністративний центр у м. Ізюм),

18.07.2022 головою т.зв «временной гражданской администрацией Харьковской области» ОСОБА_6 видано наказ № УГ-35/22 від 18.07.2022 щодо перейменування назви вказаного незаконного органу в «военно-гражданскую администрацию Харьковской области», згідно п. 2 якого також перейменовано районні підрозділи вказаної окупаційної адміністрації держави-агресора на т.зв. «военно-гражданские администрации». Зміна назви органів здійснено з врахуванням повного правонаступництва із збереженням прийнятих ними реквізитів та організаційно-штатної структури відповідно до п. 3 вказаного наказу.

У період тимчасової окупації м. Ізюм Харківської області окупаційною адміністрацією російської федерації всупереч законам України прийнято рішення про впровадження стандартів освіти російської федерації.

З цією метою головою т.зв «тимчасової цивільної адміністрації Харківської області» ОСОБА_6 видано указ №УГ-65/22 від 27 серпня 2022 року «Про затвердження Тимчасового порядку організації та здійснення освітньої діяльності за основними загальноосвітніми програмами» («Об утверждении Временного порядка организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам»), яким затверджено «Тимчасовий порядок організації та здійснення освітньої діяльності за основними загальноосвітніми програмами – освітніми програмами дошкільної, початкової загальної, основної загальної та середньої загальної освіти в Харківській області» («Временный порядок организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам – образовательным программам дошкольного, начального общего, основного общего и среднего общего образования в Харьковской области») (Далі – Тимчасовий порядок), який є додатком до вказаного указу¹⁷.

4) ч. 4 ст. 111-1 КК України (Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора):

У невстановленому досудовим розслідуванням місці та час, але не пізніше листопада 2022 року ОСОБА_5, маючи давні дружні тісні ділові відносини на території рф з іншою особою, який є працівником російського підприємства «ООО «МАЗ РЕЗЕРВ» (знаходиться у м. москва, рф), та іншими невстановленими особами на території рф, замовляла автозапчастини виробництва російських заводів та організувала схему їх переміщення на територію України автомобільним транспортом із залученням водія на прізвище « ОСОБА_6 « за наступним маршрутом: м. москва (рф) м. Мінськ (РБ) Республіка Молдова – м. Одеса (Україна).

Останній у подальшому за вказівкою ОСОБА_5 здійснював відправку автозапчастин російського виробництва до м. Києва, а саме: автозапчастини з російськими назвами «датчик «ДКД-5К-РК», «реле «ПЕУП-9», «тросы привода», «КЭМ-16-20 электромагнитный клапан», «реле стеклоочистителя МАЗ 527.3747 та інші, які отримувала безпосередньо ОСОБА_5 ..

¹⁷ Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 12.01.2024 по справі № 638/8101/23 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116243671> (дата звернення 22.01.2025).

У подальшому, у невідомому досудовим розслідуванням місці з січня 2023 року ОСОБА_5 організувала іншу протиправну схему переміщення в Україну автозапчастин російського виробництва з території рф через територію РБ та територію Республіки Польща з використанням операторів поштових відправлень.

Так, для виконання свого злочинного плану, спрямованого на здійснення провадження господарської діяльності з крадіною-агресором, ОСОБА_5 організувала ряд замовлень товарів російського виробництва у підприємств рф, зокрема, «ООО «Производственное объединение Пензенский завод «Электромехизмерение»» (ПО ПЗ «ЭМИ»), «ООО «Релейная Компания», «ООО «ДААЗ»», «ПАО «Автомобиль», «ЯМЗ (Ярославский моторный завод) ордена Ленина и Октябрьской Революции» та в подальшому їх відправлення на територію України.

Встановлено, що вказані російські підприємства є виробниками та постачальниками необхідних запчастин, вузлів, агрегатів та комплектуючих для виробництва військової техніки міністерства оборони рф¹⁸.

5) ч. 5 ст. 111-1 КК України (Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території):

У період часу з 24 липня 2023 року до 17 серпня 2023 року, ОСОБА_3, діючи умисно із власних ідеологічних та корисливих мотивів, всупереч встановленого діючого законодавства України, добровільно, шляхом активних дій, виражених в поданні заяви на участь у виборах до незаконного органу влади балотувався під час загального партійного голосування та був висунутий, як кандидат в депутати від партії держави-агресора рф мовою оригіналу – «Единая Россия» до незаконного органу влади мовою оригіналу – «Бердянский городской Совет депутатов».

За результатами проведених 10.09.2023 незаконних виборів на тимчасово окупованій території Запорізької області ОСОБА_3 був обраний депутатом першого скликання від партії держави-агресора рф мовою оригіналу – «Единая Россия» до незаконного органу влади мовою оригіналу – «Бердянский городской Совет депутатов», створеного на

¹⁸ Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 15.01.2025 р. № 761/8055/24 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124433393> (дата звернення 22.01.2025).

тимчасово окупованій території міста Бердянськ Запорізької області, який 27.09.2023 внесений домовою оригіналу «Единого государственного реестра юридических лиц» держави-агресора рф як окрема юридична особа мовою оригіналу – «Бердянский городской Совет депутатов», (юридична адреса: Запорізька область, м. Бердянськ, площа Єдності буд. 2 номер «Основной государственный регистрационный номер» 1239000010314).

Далі, ОСОБА_3, будучи обраним депутатом першого скликання до незаконного органу влади мовою оригіналу «Бердянский городской Совет депутатов», діючи умисно, із власних корисливих та ідеологічних мотивів з метою підтримання окупаційної влади встановленої представниками збройних формувань держави-агресора рф, перебуваючи у раніше незаконно захопленому приміщенні Бердянської міської ради, розташованій за адресою: Запорізька область, м. Бердянськ, площа Єдності, буд. 2, 19.09.2023 прийняв участь у проведенні мовою оригіналу – «Первого Заседания Первого созыва Бердянского городского Совета депутатов», на якому прийнято рішення № 1/2 мовою оригіналу – «Об избрании председателя Бердянского городского Совета депутатов» от 19.09.2023», відповідно до якого він, за його добровільної згоди був обраний до мовою оригіналу – «Председателем Бердянского городского Совета депутатов» на тимчасово окупованій території м. Бердянськ Запорізької області¹⁹.

б) ч. 6 ст. 111-1 КК України (Організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах):

24 лютого 2022 року о 04 год. 30 хв. Президент Російської Федерації (далі – РФ) ОСОБА_7 оголосив початок так званої «спеціальної військової операції» проти України з метою проведення «демлітаризації та денацифікації України». Із вказаного часу Збройні сили Російської Федерації (далі – ЗС РФ), діючи з метою зміни меж території та державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, застосовують засоби ведення війни, заборонені міжнародним правом, вчиняють військову агресію відносно народу України, безпосередні акти насильства щодо цивільного населення поєднані з вбивствами цивільних осіб з метою його тероризування, а

¹⁹ Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 17.01.2025 р. по справі № 331/3399/24 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/12448664> (дата звернення 22.01.2025).

також здійснюють обстріли об'єктів військової та критичної інфраструктури, чим фактично ведуть повномасштабну війну проти України та українського народу.

Одним із залучених Російською Федерацією пропагандистів являється ОСОБА_8, ІНФОРМАЦІЯ_2, уродженець міста Харкова, громадянин РФ, зареєстрований за адресою: АДРЕСА_3, який займає посаду заступника голови правління Белгородського регіонального відділення «Союзу письменників Росії». Останній являється військовим кореспондентом, залученим країною-агресором Російською Федерацією до проведення інформаційних операцій проти України, шляхом поширення у ЗМІ пропагандистських відомостей антиукраїнського характеру.

Свою пропагандистську діяльність ОСОБА_8 здійснює шляхом виступів у якості військового експерта на сторінках федеральних та регіональних ЗМІ РФ, а також участі у програмах на центральних телевізійних екранах, таких як «Первый канал», «Россия 1» (у так званій соціально-політичній програмі «ІНФОРМАЦІЯ_15»), новинних та аналітичних випусках телеканалів «РБК», «Царьград», «Рен-ТВ».

Також, поширення пропагандистської інформації серед російського та українського населення ОСОБА_8 здійснюється на каналі «YouTube» ІНФОРМАЦІЯ_16» (має 212 тисяч підписників та більше 33 тисяч завантажених відео), де ним ведеться інформаційна аналітична програма «ІНФОРМАЦІЯ_9» на Белгородському обласному телебаченні, і з використанням телеграм-каналу «ІНФОРМАЦІЯ_5» (має близько 19 тисяч підписників)²⁰.

7) ч. 7 ст. 111-1 КК України (Добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України):

Громадянин України ОСОБА_5 починаючи з травня 2022 року будучи проросійськи налаштованою особою, перебуваючи на території селища Розівка Розівської селищної територіальної громади Полотівського району Запорізької області, яка з 03.03.2022 і по

²⁰ Вирок Московського районного суду м. Харкова від 15.01.2025 № 643/7151/24 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124421611> (дата звернення 22.01.2025).

теперішній час є тимчасово окупованою територією РФ, діючи умисно, усвідомлюючи протиправність своїх дій та бажаючи настання негативних наслідків, добровільно та ініціативно вступив до лав незаконного правоохоронного органу – «Розівське відділення ГУ МВС в Запорізькій області» (мовою оригіналу «Розовское отделение ГУ МВД в Запорожской области»), зайнявши посаду чергового по відділу «Народної міліції», із місцем фактичного розташування: Запорізька обл., Пологівський р-н, смт. Розівка, вул. Центральна, буд. 111, колишнє приміщення Розівського ВП Бердянського ВП ГУНП в Запорізькій області²¹.

ВИСНОВКИ

За результатами розгляду історичних аспектів колабораціонізму як суспільнополітичного явища дозволяє зробити висновок, що відповідне наукове поняття сформувалось та набуло свого подальшого розвитку у фаховій науковій літературі в тісному зв'язку з подіями Другої світової війни. Колабораційна діяльність характеризується специфічними рисами в залежності від країни, яка була окупована, та інших притаманних їй обставин. Без врахування різних причин та факторів неможливо надати юридично правильну оцінку будь-яким формам взаємодії з окупантами.

Виникнення колабораціонізму та пов'язаних із ним явищ в Україні зумовлюється єдиною та найважливішою причиною – вчинення з використанням методів гібридної війни агресії російської федерації, в наслідок чого Україна, (з 2014 року по теперішній час), тимчасово втратила територіальну цілісність, а частина її території перебуває під окупацією країни агресорки.

Основними факторами колабораціоністської поведінки осіб в Україні стали:

- 1) сплановані ідеологічні заходи підготовка до окупації (зовнішні фактори);
- 2) суспільно-політичний та економічний розвиток України до початку військової агресії (внутрішні фактори);
- 3) спадок радянської ідеології та прихильність прошарку населення до ідеології «руського міра» (історичні та ідеологічні фактори).

Таким чином, ми з'ясували, що пропорційно однакова активність колаборантів як чоловіків та жінок. З певних ідеологічних, чи політичних міркувань колабораційна діяльність притаманна людям середнього віку. Особи молодшого віку у більшості випадків переслідують корисливу мету (збагачення). Серед форм співпраці

²¹ Вирок Запорізького районного суду Запорізької області від 17.01.2025 № 317/5488/23 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124476814> (дата звернення 22.01.2025).

переважають державні та адміністративні послуги, інформаційна та пропагандистська активність. До менш розповсюджених форм співпраці можна віднести: публічне заперечення здійснення військової агресії РФ; співпраця у соціальних мережах; допомога в організації та проведення виборів на окупованих територіях; проведення інформаційної та пропагандистської діяльності під час роботи в закладах освіти тощо.

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячено пошуку напрямків протидії колабораційній діяльності на території України.

Розглянута кримінологічна характеристика особи колаборанта, яка охоплює чотири групи ознак: соціально-демографічні; соціально-рольові; кримінально-правові; морально-психологічні якості злочинця. Поведінка особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, завжди залежить від психологічних причин, які в сукупності із адаптацією в соціальному середовищі, створюють підґрунтя для вчинення певного виду проступків. Саме кримінологічна характеристика особи колаборанта полягає в тому, що вона надає змогу на основі відомих причин швидше зрозуміти, які ознаки притаманні особі, яка вчиняє злочин.

За допомогою отриманої та узагальненої інформації ефективно запобігати колабораційній діяльності. Проводити ефективну профілактичну діяльність, розробляти методiku щодо протидії вчиненню колабораційним проявів.

Література

1. Енциклопедія сучасної України // Колабораціонізм. URL: <https://esu.com.ua/article-4446> (дата звернення 17.01.2025).
2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
3. Запобігання колабораційній діяльності : метод. рекомендації / О. С. Юнін, В. С. Березняк, В. В. Шаблистий, А. В. Макашов та ін.; Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 9, 16.
4. Кваліфікація окремих кримінальних правопорушень проти воєнної безпеки України : навчальний посібник / А.Є. Фоменко, О.С. Юнін, В.С. Березняк, В.В. Шаблистий та ін. Київ : Алерта, 2023. 532 с.
5. Колабораціонізм // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://w.wiki/CmCZ> (дата звернення 18.01.2025).
6. Колабораціонізм у Другій світовій війні // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://w.wiki/CmBp> (дата звернення 17.01.2025).
7. Кримінальний кодекс України. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 18.01.2025).

8. Кримінологічний аналіз особи злочинця // Бібліотека Studies. URL: <https://studies.in.ua/analiz-ta-prognoz-zlochynnosti/3935-krimnologchniy-analz-osobi-zlochincy.html> (дата звернення 19.01.2025).
9. Кримінологія : Загальна та Особлива частина навчальний посібник / за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкина. Харків: Право, 2014. 513 с.
10. Марієнко А.О. Індивідуальне запобігання злочинам органами внутрішніх справ у системі протидії злочинності: сучасний стан проблеми. *Jurnalul juridic national : teorie si practica*. 2014. № 4 (8). С. 192–197.
11. Марієнко А.О. Теоретична модель типології криміногенної особи. *Науковий вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ*. 2009. № 1. С. 203-212.
12. Письменський Є. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти): наук. нарис Северодонецьк : Румянцева Г. В., 2020. 120 с.
13. Чальцева О. М. Категорія «колабораціонізм» як багатокомпонентний наратив в умовах війни. «ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ» 2. 2022. С. 56-60. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2022.2.9>_(дата звернення 17.01.2025).
14. Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Окремі напрямки протидії колабораційній діяльності. *Legal support of European integration: general legal and sectoral aspect : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. P/ 560-581. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-424-5-27>.
15. Янішевська К. Д., Крисько А. С. Загальнотеоретичні аспекти та класифікація колабораційної діяльності як кримінально-правового явищ. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 4(56) 2022. С. 71-76. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4\(56\).269622](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4(56).269622) (дата звернення 18.01.2025).
16. Янішевська К. Д., Крисько А. С. Загальнотеоретичні аспекти та класифікація колабораційної діяльності як кримінально-правового явищ. *Приватне та публічне право* № 4/2022 С. 93-98. http://pp-law.in.ua/archive/4_2022/15.pdf (дата звернення 18.01.2025).
17. Вирок Хмельницького міськрайонного суду м. Хмельницький від 04.10.2022 р. по справі № 686/13296/22 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106587027> (дата звернення 22.01.2025).
18. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 21.10.2022 р. по справі № 953/5852/22 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106876470#> (дата звернення 22.01.2025).
19. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 12.01.2024 по справі № 638/8101/23 Єдиний державний реєстр судових рішень.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116243671> (дата звернення 22.01.2025).

20. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 15.01.2025 р. № 761/8055/24 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124433393> (дата звернення 22.01.2025).

21. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 17.01.2025 р. по справі № 331/3399/24 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/12448664> (дата звернення 22.01.2025).

22. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 15.01.2025 № 643/7151/24 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124421611> (дата звернення 22.01.2025).

23. Вирок Запорізького районного суду Запорізької області від 17.01.2025 № 317/5488/23 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124476814> (дата звернення 22.01.2025).

Information about the authors:

Mariienko Anton Oleksandrovych,

Candidate of legal sciences,

Associate professor of the Department of Criminal Law and Criminology,

Dnipro State University of Internal Affairs

26, Nauky Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine

Berezniak Vasyl Serhiiiovych,

Senior Researcher, Doctor of Science in law,

Head at the Department of Criminal Law and Criminology,

Dnipro State University of Internal Affairs

26, Nauky Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine